

Novi prilozi istraživanju hrvatske filozofije i znanosti: znanstveni skup *Hrvatska filozofija i znanost: jučer, danas, sutra*

Znanstveni skup *Hrvatska filozofija i znanost: jučer, danas, sutra* u okviru projekta *Hrvatska filozofija i znanost u europskom kontekstu od 12. do 20. stoljeća* (*Croatian Philosophy and Science in the European context between the 12th and 20th Century*) kojeg financira Hrvatska zaklada za znanost, Zagreb, Velika dvorana Instituta za filozofiju, 28–29. svibnja 2015. Organizacijski odbor: Erna Banić-Pajnić, Pavo Barišić, Bruno Ćurko, Vanja Flegar, Mihaela Girardi-Karšulin, Željka Metesi Deronjić, Snježana Paušek-Baždar, Nenad Trinajstić.

Znanstveni skup Hrvatska filozofija i znanost: jučer, danas, sutra (Zagreb: Institut za filozofiju, 2015), 49 pp. Organizacijski odbor, p. 6; program, pp. 7–13; dvojezični sažetci izlaganja, pp. 13–45; adresar izlagača, pp. 45–49.

Znanstveni skup *Hrvatska filozofija i znanost: jučer, danas, sutra* održan je u Zagrebu 28–29. svibnja 2015, u Velikoj dvorani Instituta za filozofiju, a u okviru projekta *Hrvatska filozofija i znanost u europskom kontekstu od 12. do 20. stoljeća* (*Croatian Philosophy and Science in the European context between the 12th and 20th Century*) koji financira Hrvatska zaklada za znanost.¹

Organizatori su u samom pozivu za sudjelovanje na znanstvenom skupu naglasili da je namjera ovog skupa pridonijeti i rasvijetliti istraživanje hrvatske filozofske i znanstvene baštine. Upravo pitanje očuvanja vlastitog identiteta u suvremenom svijetu temeljno je pitanje za svaku zajednicu. Briga za nacionalnu kulturu, a u okviru toga i za vlastitu filozofsku i znanstvenu zajednicu, prijeko je potrebna. Istraživanje hrvatske filozofije i znanosti treba nastaviti te ponovno preispitivati temelje vlastitog nacionalnog identiteta, istraživati djela hrvatskih filozofa i znanstvenika te njihov utjecaj na europsku i svjetsku zajednicu i obratno.²

Skup je bio podijeljen na nekoliko tematskih cjelina. Dana 28. svibnja 2015. nakon otvaranja i uvodne riječi voditeljice projekta Erne Banić-Pajnić, uslijedila su izlaganja. Tema izlaganja Erne Banić-Pajnić bila je »Poimanje materije u

¹ Detaljnije o projektu na mrežno stranici:

<http://www.ifzg.hr/projekti/HRFIZ-2014-2018/oProjektuHRFIZ.htm>

² Usp. Poziv za sudjelovanje na znanstvenom skupu *Hrvatska filozofija i znanost: jučer, danas, sutra*.

Kalcidijevu komentaru *Timeja* i u djelu Hermana Dalmatina *De essentiis*«. U izlaganju je izneseno kako se već i površnijom analizom Hermanova djela *De essentiis* može primijetiti da je Platonov dijalog *Timej* imao veliki utjecaj na uobličenje Hermanove filozofije. E. Banić-Pajnić utvrdila je da je da je Platonov dijalog *Timej* imao velik utjecaj na uobličenje Hermanove filozofije, i to preko Kalcidijeva prijevoda i komentara toga dijaloga iz 4. stoljeća. Budući da je pitanje o materiji jedno od »najintrigantnijih pitanja u povijesti filozofije«, tom je pitanju i Kalcidije posvetio najopsežnije poglavlje svoga komentara *Timeja*. Na temelju poredbene analize Kalcidijeve i Hermanove koncepcije materije izlagačica je ustanovila kako se Hermanovi stavovi uglavnom podudaraju s Kalcidijevim, koji se opet dobrim dijelom oslanjao na Numenija. Potom je istaknula i razlike u stavovima dvojice mislilaca o materiji. Pritom je naročito obradila Hermanov nauk o sjemenima, povezujući ga s utjecajem što su ga arapski filozofi izvršili na Hermana Dalmatina.³

U ovoj je prvoj sesiji još izlagala Heda Festini s izlaganjem »Najslabija karika u lancu znanosti – historiografija – u Petrićevoj vizuri«. Autorica se u svom izlaganju oslonila na svoje ranije članke koji su se doticali ove teme te ih obogatila novim uvidima. Tako je detaljnije utvrdila Petrićeva stajališta o odnosu matematike i povijesti, vrlo detaljno razradila razliku između termina *cazione* i *causa* te zaključila kako sve što je izložila pridonosi određenju Petrićeva shvaćanja povijesti kao antideterminističkog.

Usljedilo je izlaganje s naslovom »Pretpostavke kritike Aristotela u *Peripatetičkim raspravama* Frane Petrića (II)«, u kojem je Mihaela Girardi-Karšulin nastavila istraživati temu, o kojoj je izlaganje započela na simpoziju »S Petrićem u žarištu: Hrvatski filozofi u europskom kontekstu« u sklopu 23. *Dana Frane Petrića* u rujnu 2014.⁴ Autorica je na početku sažela kako je istražujući pretpostavke Petrićeve kritike Aristotela, poduzete u njegovu djelu *Peripatetičke rasprave*, pronašla tri izvora. Prvi od njih bio je Pleton, koji je bio 'logičan' izvor. Drugi izvori nisu toliko očiti. Autorica je podastrla rezultate svog istraživanja, upućujući na dva autora Lorenza Vallu i Marija Nizolija, koji pripadaju renesansnom humanizmu, koji mnogi smatraju antifilozofskim pravcem. Putokaz za istraživanje u tom smjeru našla je u Teodora Angeluccija, koji je u polemici s Petrićem upozorio na Marija Nizolija, naime u podatku koji je objavila još u svojoj doktorskoj disertaciji.

³ *Hrvatska filozofija i znanost: Jučer, danas, sutra*, knjižica sažetaka znanstvenog skupa (Zagreb: Institut za filozofiju, 2015), pp. 15–16.

Nadalje u bilješkama: *Hrvatska filozofija i znanost* (2015).

⁴ Ivana Zagorac i Ivica Martinović (ur.), *23. Dani Frane Petrića* (Zagreb: Hrvatsko filozofsko društvo, 2014), pp. 160–161.

Sesiju je nastavio Bruno Ćurko izlaganjem »Dragišić o kretanju u devetoj knjizi *De natura angelica*«. Knjiga *De natura angelica* objavljena je 1499. godine, a deveta knjiga ovog djela bavi se razmatranjima o vijeku, mjestu i kretanju anđelā. Okosnica ovog izlaganja bilo je Dragišićevo poimanje kretanja, o čemu Dragišić raspravlja u devetom poglavlju devete knjige. Bruno Ćurko je u svom izlaganju utvrdio da se Dragišić pritom najviše oslonio na treću knjigu Aristotelove *Fizike*.⁵

Usljedilo je izlaganje »Uloga kamena mudracā u djelu Petra Bona *Pretiosa margarita novella*« Snježane Paušek-Baždar. Autorica je u svom izlaganju pošla od već uvriježenoga mišljenja da je Bono svojom alkemijskom raspravom iz 1330. otvorio religiozni pristup u alkemiji jer je poistovjetio ulogu kamena mudracā s ulogom Isusa Krista. No, prema njezinim istraživanjima ta tvrdnja nije utemeljena. Naprotiv, ona je zaključila da je Bono u svojem djelu »odredio mjesto i ulogu kamena mudracā isključivo kao tvarnog agensa u supralunarnom svijetu.«⁶ Bono je kamen mudraca smjestio u sublunarnu, zemaljsku regiju te mu tako namijenio ulogu koja nije savršena, već joj je potrebno usavršavanje prema konačnom savršenom cilju tj. zlatu. Autorica je dodatno istaknula kako je duhovnu komponentu i ulogu Isusa Krista Bono zastupao samo kada je pisao o procesu pripreme kamena mudracā. Uz to je upozorila je da su netočne poglede vezane uz poistovjećivanje uloge kamena mudraca s ulogom Isusa Krista kasnije preuzeli autori alkemijskih djela pisanih pod imenom Ramona Llulla.

Sljedeću sesiju otvorila je Vanja Flegar izlaganjem »Dio prepiske Andrije Dudića o Georgu Joachimu Rheticusu«, u kojem je na temelju korespondencije obradila Dudićev odnos prema Rheticusu, Kopernikovu učeniku. Autorica je istaknula kako je upravo prijateljstvo Georga Joachima Rheticusa i Andrije Dudića utjecalo na Dudićevo zanimanje i proučavanje prirodnih znanosti i to na više načina. Autorica smatra da se upravo preko Rheticusa Dudić detaljnije upoznao s Kopernikovim heliocentričnim sustavom kao i s likom i djelom Paracelzusa. Tako se i ovim istraživanjem potvrdilo da kroz Dudićevu korespondenciju jasno možemo pratiti razvoj njegovih stavova vezanih uz prirodne znanosti i kritiku spekulativnih metoda.

Nakon toga svoje je izlaganje održala Željka Metesi Deronjić s temom »Petrić i grčko poimanje umjetnosti«. Svojim radom željela je dati odgovor na pitanje »koliko je, i u kojim segmentima, Petrićevo učenje o pjesništvu blisko grčkom poimanju umjetnosti.«⁷ Da bi odgovorila na to pitanje, autorica je usporedila Petrićeve poetičke postavke s pjesničkim pogledima grčkih pjesnika

⁵ *Hrvatska filozofija i znanost* (2015), p. 17.

⁶ *Hrvatska filozofija i znanost* (2015), p. 33.

⁷ *Hrvatska filozofija i znanost* (2015), p. 30.

poput Orfeja, Homera, Hesioda, Pindara i Eshila. Temeljem ove analize zaključila je da je Petrićeva poetika građena na temeljnim odrednicama *mimesisa*, te da Petrić u izgradnji svojeg djela *Della poetica* (1586–1588) koristi upravo antičke pjesnike kod kojih uviđa izvornu zadaću riječi.

Usljedio je izlaganje Natali Hrbud s temom »Problem prepoznavanja izvora u djelima hrvatskih renesansnih pisaca Marka Marulića, Frane Petrića i Matije Vlačića Ilirika«. U svom izlaganju autorica je pošla od spoznaje da se hrvatski renesansni autori služe većinom provjerenim izvorima kad pišu o antičkim i srednjovjekovnim filozofskim i teološkim autoritetima. Potom je tu problematiku prikazala na primjeru triju odabranih hrvatskih renesansnih filozofa: Marulića, Vlačića Ilirika i Petrića kad pišu o Ivanu Damaščanskom ili ga navode. Tako je zaključila da se u svojoj *Instituciji* Marko Marulić najvjerojatnije koristio djelom Petrusa de Natalibus *Catalogus sanctorum et gestororum eorum* (1493), Frane Petrić u *Novoj sveopćoj filozofiji*, prema istraživanjima autorice, služio se knjigom *De scriptores ecclesiasticis libro* (1494) Joannesa Trithemija, dok se Matija Vlačić Ilirik u *Magdeburškim centurijama* služio tadašnjim prijevodima Damaščaninova djela *De fide orthodoxa*, koja su često bila tiskana sa životopisom što ga je sastavio patrijarh Ivan VII. Jeruzalemski.

Iduću sesiju otvorili su Nenad Trinajstić i Snježana Paušek-Baždar izlaganjem »Početci organiziranog promicanja prirodoslovlja u Hrvatskoj«. Oni su nas upoznali s povijesnim razvojem promicanja prirodoslovlja u Hrvatskoj u razdoblju kada u Hrvatskoj nije bilo visokoškolske nastave iz prirodnih znanosti, od obustave rada Kraljevske zagrebačke akademije (1850) do osnutka modernog Sveučilišta u Zagrebu (1874). Prirodoslovlje se u tom razdoblju promicalo u okviru realnih gimnazija, na Kraljevskom gospodarskom i šumarskom učilištu u Križevcima te pod okriljem Hrvatsko-slavonskog gospodarskog društva i Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. Autori su istaknuli zasluge pojedinaca koji su napravili prve, no značajne korake, u utemeljenju hrvatske prirodoslovne sredine, a to su bili Ivan Taubner, Ljudevit Vukotinović, Kajetan Petter, Bogoslav Šulek, Mijat Sabljar, Antun Šuffaj i Josip Partaš.

Skup je nastavljen izlaganjem »Ivan Belostenec i prirodna filozofija« Hrvoja Vančika, koji se usredotočio na prirodoslovne nazivke koje je Ivan Belostenec obradio i uvrstio u svoj latinsko-hrvatski riječnik *Gazophylacium*. Na osnovu udomaćenoga stručnog nazivlja autor je pokušao rekonstruirati znanje koje su iz prirodoslovlja i prirodne filozofije tada imali najučćeniji krugovi u Hrvatskoj.

Usljedio je izlaganje četiriju autorica Ane Vraneša, Petre Korać, Bernardine Petrović i Mirjane Pavelice na temu »Hrvatski vokabular molekularne i stanične biologije u europskom kontekstu«. U njemu su autorice pokazale kako se mukotrpan put tvorbe hrvatskog znanstvenog nazivlja nastavlja i u današ-

nje dane. Za primjer su obradile potrebu za uspostavom stručnoga nazivlja u 'mladim' znanostima poput molekularne i stanične biologije kako bi se hrvatski znanstvenici mogli primjereno izražavati na vlastitom jeziku.⁸

Skup je nastavljen izlaganjem »Leonovo društvo za kršćansku filozofiju i znanost«, u kojem nas je Vladimir Lončarević upoznao s povijesnim razvojem, idejama i zadaćama Leonovog društva koje je na poticaj krčkoga biskupa Antuna Mahnića osnovano 1908. godine u Senju, a ugaslo nakon Prvoga svjetskog rata. Prva je zadaća društva bila »uredničko preuzimanje filozofijskog časopisa *Hrvatske straže*, te <...> izrada *Hrvatske katoličke enciklopedije*.«⁹

Zatim je Matija Mato Škerbić održao izlaganje naslovljeno »Udio djela s filozofskom tematikom u knjižnom fondu samostanske knjižnice reda kapucina u Varaždinu«. U knjižnici Kapucinskog samostana u Varaždinu autor je istražio udio filozofskih knjiga. Tim je istraživanjem utvrdio da knjižnica sadrži raznolik filozofski fond koji je podijelio u četiri skupine. Prvu čine udžbenici i priručnici filozofije, drugu djela iz povijesti filozofije, treću djela antičkih autora na koja su se često pozivali kršćanski pisci poput Platona, Aristotela i stoika, a četvrtu djela iz razdoblja patristike i skolastike. Škerbićevim je izlaganjem zaključen prvi dan skupa.

Rad je nastavljen sutradan izlaganjem Filipa Novosela naslovljenim »Od periferije do središta u potrazi za znanjem: Marko Antun de Dominis i isusovačko obrazovanje na kraju 16. stoljeća«. U svom izlaganju autor je kroz analizu školovanja isusovca de Dominisa pobliže opisao i objasnio odnose znanstvenih i intelektualnih sredina koje su se razvijale na istočnoj i zapadnoj obali Jadrana.

Skup je nastavljen izlaganjem Igora Škamperlea na temu »Petrićeva filozofija ljubavi i suvremeni *selfie*«. Izlaganje je autor temeljio na Petrićevu djelu *L'amorosa filosofia* u kojem je obrađen pojam *philautia*, 'ljubav prema sebi'. Autor je izložio da je prema Petriću upravo *philautia* temelj svake forme čovjekove ljubavi. To mu je poslužilo da raspravi pitanje o tom može li suvremeni *selfie* biti smatran nekom vrsto odjeka drevnog Aristotelova pojma *philautia*.

U izlaganju »Fenomenologija i filozofijska antropologija u Hrvatskoj« Pavo Barišić ponudio je sintetički prevez razvoja tih dviju filozofskih disciplina u 20. stoljeću. Pritom je fenomenologiju povezoao s filozofijom egzistencije, a filozofsku antropologiju sa socijalnom filozofijom.¹⁰

Uslijedilo je izlaganje »*Filozofija komunizma* Vendelina Vasilja«, u kojem je Ivan Kordić obradio Vasiljevu doktorsku disertaciju *L'athéisme bolchéviste*

⁸ *Hrvatska filozofija i znanost* (2015), p. 43.

⁹ *Hrvatska filozofija i znanost* (2015), p. 25.

¹⁰ *Hrvatska filozofija i znanost* (2015), p. 16.

(1936), koja je u hrvatskom prijevodu objavljena u Mostaru 1944. godine. On nas je također upoznao s Vasiljevom nakanom da problem komunizma obradi u okviru trilogije: prvi dio je njegova doktorska disertacija, drugi dio je knjiga *Komunizam i vjera*, objavljena također 1944. godine, a treći dio, knjigu *Komunizam i obitelj*, nije uspio objaviti.

Skup je nastavljen izlaganjem »Estetički problemi u djelima Kvirina Vasilja (1917–2006)«, u kojem je Draženko Tomić pobliže opisao filozofsko poimanje estetike, lijepog i umjetnosti kako su izloženi u knjizi *Ljepota i umjetnost* (1979) franjevca Kvirina Vasilja. Autor je prvo izložio da Vasilj raspravlja o dvjema kategorijama lijepog: moralnoj i fizičkoj; moralna ili duhovna ljepota predmet je umskih zrenja, a fizička ili sjetilna ili estetska ljepota predmet je zornih spoznaja. Tomić je dodatno još razložio Vasiljevu tezu da se »lijepo povezuje s umjetnošću, ali i s pojmom vrijednosti.«¹¹

Izlažući na temu »Alternativna i univerzalna povijest. Postoji li pandan za budućnost – svijet i Hrvatska?«, Marko Tarle prvo je upozorio da je i alternativna povijest postala predmet vrlo ozbiljnih geopolitičkih rasprava. Stoga je u svom izlaganju ukazao na značenja alternativne i univerzalne povijesti u razvoju društva te naglasio da je »potrebno naći nove determinante univerzalne povijesti, primjerene dobu *Big Data Era*, vrlo različitom od prvih dvaju tisućljeća čovjekova razvoja.«¹²

Ivan Macut nastupio je s temom »Odnos prirodnih znanosti, povijesti i filozofije u djelu *Uvod u filozofiju povijesti* Julija Mankanca«. Po njegovu uvjerenju trinaest predavanja, koja je Mkanec održao na Filozofskom fakultetu u Zagrebu 1943. godine, a koja je za tisak priredio Pavo Barišić 1993. godine, obrađuju i važnu temu odnosa između filozofije i povijesti, pri čemu filozofija povijesti ima dva različita zadatka, jedan metodološke, a drugi metafizičke naravi. Mkanec, argumentirao je Macut, dotiče još jedan odnos – odnos između filozofije i prirodnih znanosti, s tezom: ono što se u prirodnim znanostima pojavljuje ili nameće kao univerzalno, tema je filozofskoga, a ne prirodnoznanstvenoga promišljanja.

Slijedeće je izlaganje održao Saša Marinović, a tema mu je bila »Budućnost kao obzor vrednote odgovornosti u filozofskoj misli Pavla Vuk-Pavlovića«. Na temelju razvijene Vuk-Pavlovićeve filozofije odgoja izlagač je pokušao eksplicirati ideju budućnosti u kontekstu principa odgovornosti. Njegov je zaključak da »artikulacija vremena predstavlja budućnost kao stvaralački poziv čovjeka, ali i ističe oprez pred svakom indoktrinacijom i rigidnom, tehnološkom-tehničkom usustavljenosti.«¹³

¹¹ *Hrvatska filozofija i znanost* (2015), p. 39.

¹² *Hrvatska filozofija i znanost* (2015), pp. 37–38.

¹³ *Hrvatska filozofija i znanost* (2015), p. 27.

U izlaganju »Filozofija, estetika i povijest umjetnosti« Zlatko Posavac promišljao je o odnosu filozofije i znanosti. Pošavši od uvida da ni filozofija ni estetika nisu znanosti, a povijest umjetnosti to bi trebala biti ili postati, on je kao fundamentalno raspravio ovo pitanje: kako povijest umjetnosti (kao znanost) uopće smije izricati vrijednosne sudove, kada bi njezina zadaća trebala biti da izriče znanstvene istine koje su egzaktni rezultat istraživanja u njezinom području?¹⁴

Usljedio je izlaganje »Studij filozofije na Kraljevskoj akademiji znanosti u Zagrebu ilirskog razdoblja«, u kojem je Alojz Jembrih ponajviše izlagao o profesoru Stjepanu Moysesu (1797–1869) koji je »predavao filozofiju u Zagrebu od 1830. do 1847.«¹⁵

Završno izlaganje na skupu održao je Ivica Martinović koji je obradio temu »Nastava i mentorski rad Ivana Supeka na poslijediplomskom studiju *Filozofija znanosti* u Dubrovniku (1971–1985)«. Autor je prvo opisao nastojanja rektora Ivana Supeka oko osnivanja Centra za poslijediplomske studije u Dubrovniku u sastavu Sveučilišta u Zagrebu, istaknuvši dva njegova glavna postignuća: 1. Centar za poslijediplomske studije započeo je s radom 30. siječnja 1972. unatoč sloma Hrvatskog proljeća; 2. do kraja svoga rektorskog mandata 1. rujna 1972. obavljene su sve predradnje da se poslijediplomski studij *Filozofija znanosti*, koji se započeo izvoditi na Prirodoslovno-matematičkom fakultetu, uključi u rad dubrovačkoga poslijediplomskog centra. Osim toga, Martinović je na temelju arhivskih istraživanja utvrdio da je profesor Supek na poslijediplomskom studiju *Filozofija znanosti* predavao filozofiju znanosti i teoriju spoznaje za prvih deset naraštaja postdiplomaca i za njih objavio dva udžbenika: *Teorija spoznaje* (1974) i *Filozofija znanosti i humanizam* (1979). Napokon, Martinović je najviše pozornosti posvetio uspješnom mentorskom radu Ivana Supeka, o čem svjedoče dva pokazatelja za razdoblje od 1972. do 1985: 33 prijave za izradu teme magistarskog rada ili 37% od svih prijavljenih tema na poslijediplomskom studiju, od toga 22 obranjene radnje; 18 prijava i 12 obrana u prve četiri godine rada poslijediplomskog studija. Teme koje je za izradu magistarskog rada prihvatio profesor Supek Martinović je podijelio u tri skupine: 1. teme bliske žarištu njegovih umovanja; 2. teme od osobita značenja za povijest znanosti, filozofije i školstva u pojedinim nacionalnim sredinama; 3. teme gdje je izlazio u susret raznolikim interesima svojih slušača.¹⁶

U okviru ovog skupa izloženi su mnogi novi rezultati istraživanja hrvatske filozofske i znanstvene baštine. Možemo zaključiti da je ideja organizatora, koju su naveli u samom pozivu na skup te istaknuli kao cilj ovog skupa: doprinijeti

¹⁴ *Hrvatska filozofija i znanost* (2015), p. 34.

¹⁵ *Hrvatska filozofija i znanost* (2015), p. 23.

¹⁶ *Hrvatska filozofija i znanost* (2015), pp. 28–29.

istraživanju hrvatske filozofske i znanstvene baštine, te rasvijetliti njezino dosadašnje istraživanje, uspješno ostvarena. Uz to otvorena su i mnoga pitanja koja potiču na nova istraživanja kao i na analizu i preispitivanje nekih već provedenih i objavljenih.

Vanja Flegar